

Merijärvi Pyhäjoki 2014

Voimajohtolinjan arkeologinen inventointi



Hans-Peter Schulz 28.8.2014



KESKI-POHJANMAAN ARKEOLOGIAPALVELU



Tiivistelmä

Keski-Pohjanmaan Arkeologiapalvelu suoritti arkeologista inventointia suunnitellulla Oulainen - Merijärvi voimajohtolinjauksella. Linjaus alkaa Oulaisten ja Merijärven rajalta Marjarämeen länsipuolelta ja kulkee paikallisten no. 7890 (Oulainen - Pyhäjoki) tuntumassa, alussa sen eteläpuolella, Sääskennevan kohdalla linjaus siirtyy tien pohjoispuolelle. Merijärven Ylipään kylän itäpuolella linjaus siirtyy 300 – 700 m maantieltä pohjoiseen ja päättyy Pyhäkosken kylän luoteispuolella (Merijärven sähköaseman pohjoispuolella) olevan voimalinjan kohdalla. Linjauksen kokonaispituus on 14 km.

Kenttätyöt tehtiin 23.-24. elokuuta, yht. 2 maastotyöpäivää (MA/FM Hans-Peter Schulz).

Inventoinnissa kartoitettiin 2 kulttuuriperintökohdetta, Kirnukalliot, rajamerkki ja Paskosuo, autiotalo. Linjauksesta 300 – 900 m:n etäisyydellä on 4 muinaisjännöstä (3 röykkiökohdetta ja kivikautinen asuinpaikka) ja 2 kivikautista löytöpaikkaa sekä tässä selvityksessä 5 laserkeilausaineiston avulla paikannettua tervahautaa.

Kaikki muinaisjännökset, mukaan lukien laserkeilausaineistossa esiintyvät tervahaudat, sijaitsevat suunnitellun voimalinjan vaikutusalueen ulkopuolella. Inventoinnissa kartoitetut kulttuuriperintökohteet eivät ole lain suojelemia kohteita.



Sisällysluettelo

	S.
1. Perustiedot.....	3
2. Inventoinnin lähtökohdat ja menetelmät.....	3
3. Alueen maisema, topografia ja geologia.....	5
4. Alueen esihistoriallinen maankäyttö.....	9
5. Alueen historiallisen ajan maankäyttö.....	10
6. Tulokset.....	11
7. Kohdehakemisto.....	13
8. Kohdetiedot.....	13
9. Aineistoluettelo.....	19



1. Perustiedot

Inventointialue: Voimajohtolinjaus Oulainen - Merijärvi via Pyhäjoki

Tilaaja: Ramboll Finland Oy

Inventoinnin laji: osainventointi

Työaika: Kenttätyöaika 23.-24.8.2014 yht. 2 kenttätyöpäivää

Peruskartat: Q4241R, Q4242R, Q4243L, Q4244L,
2432 07, 2432 08, 2432 10, 2432 11

Korkeus: n. 40 – 70 m mpy

Koordinaattijärjestelmä: ETRS-TM35 FIN -tasokoordinaatisto

Kopio raportista: Museoviraston arkisto (digitaalinen ja paperikopio), Pohjois-Pohjanmaan museo (digitaalinen kopio)

Aiemmat tutkimukset:

Merijärvi kuntainventointi Markku Mäki vuoti 1991

Kälviä Ventusneva – Merijärvi Pyhäkoski voimalinjainventointi Mika Sarkkinen 1992

Oulainen Maaselänkankaan tuulivoimapuiston inventointi Jaana Itäpalo 2013

Kaikki kunnat, valtion talousmetsät:

Pohjanmaa länsiosa kulttuuriperintöinventointi 2012, Metsähallitus, H.-P. Schulz 2012.

2. Inventoinnin lähtökohdat ja menetelmät

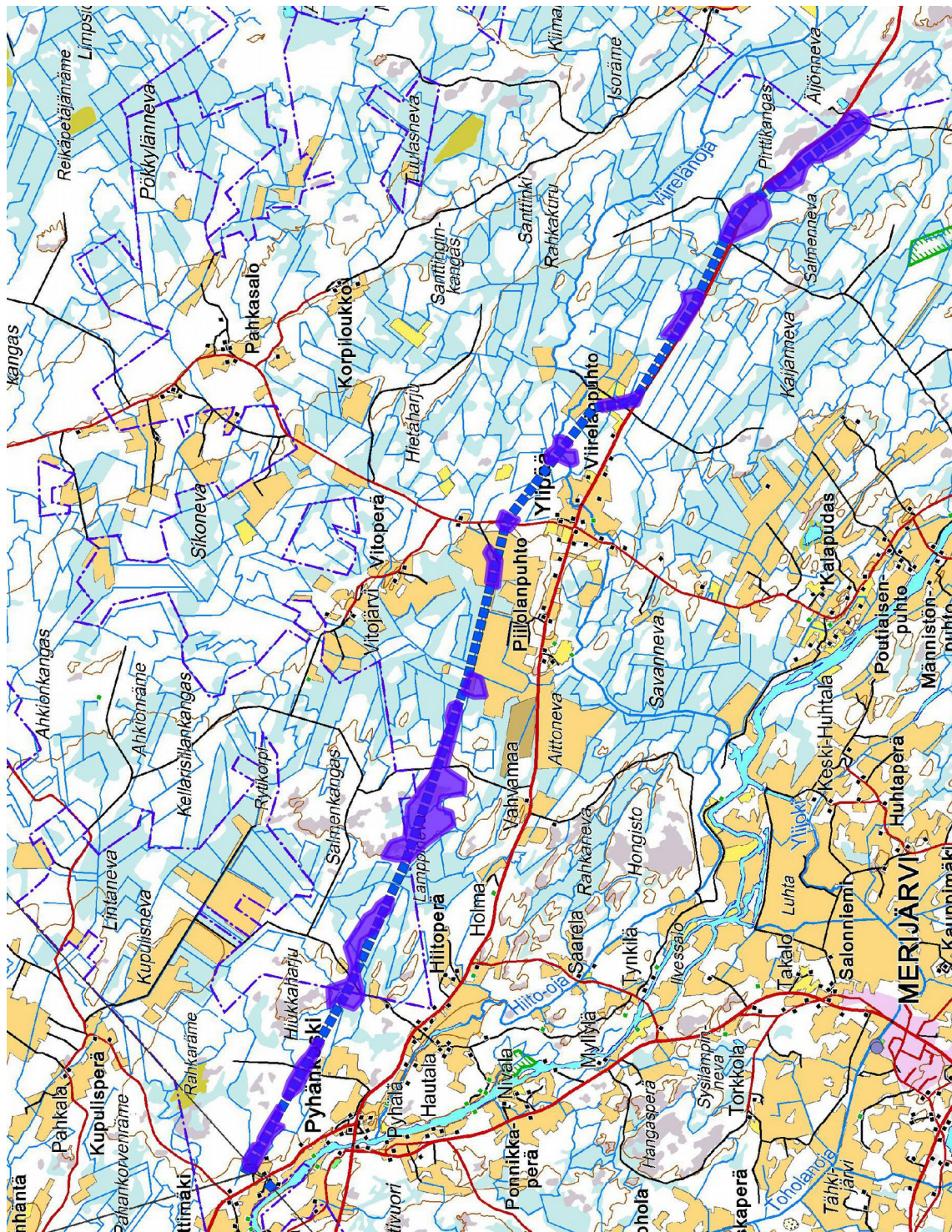
Suunniteltu voimajohtolinjaus alkaa Oulaisten ja Merijärven rajalta Marjarämeen länsipuolelta ja kulkee paikallistien no. 7890 (Oulainen - Pyhäjoki) tuntumassa, alussa sen eteläpuolella, Sääskennevan kohdalla linjaus siirtyy tien pohjoispuolelle. Merijärven Ylipään kylän itäpuolella linjaus siirtyy 300 – 700 m maantieltä pohjoiseen ja päättyy Pyhäkosken kylän luoteispuolella (Merijärven sähköaseman pohjoispuolella) olevan voimalinjan kohdalla. Linjauksen kokonaispituus on 14 km.

Kenttätyöt tehtiin 23.-24. elokuuta (MA/FM Hans-Peter Schulz).

Voimalinjan vaikutusalueelta (\pm 100 – 300 m) ei tunneta kiinteitä muinaisjäänneksiä tai irtolöytöpaikkoja; Linjauksesta 500 – 900 m:n etäisyydellä on 4 muinaisjäänneistä, joista 3 on röykkiökohteita ja 1 kivikautinen asuinpaikka, lisäksi on 2 kivikautista irtolöytöpaikkaa.

Esiselvitys

Esiselvityksessä käytettiin Oulun maakunta-arkiston vanhoja karttoja, Museoviraston arkiston aineistoa, Museoviraston rekisteriportaalia, GTK:n kallioperä- ja maaperäkartoja, Maanmittauslaitoksen ortoilmakuvia, vanhoja peruskarttoja sekä laserkeilausaineistoa (MML:n pistepilviaineisto, joka on käsitelty LAsTools -ohjelmalla). Yleispiirteisesti on käyty läpi myös internetistä löytyvää isojakoa vanhempaa kartta-aineistoa. (Maakirjakartat, rajakartat ym. '<http://www.vanhakartta.fi/historialliset-kartat>')



Yleiskartta 1, suunniteltu voimalinja (sininen pisteviiva) ja inventoidut alueet (violetti rajaus).
Mk n. 1:50 000, Maanmittauslaitoksen maastokarttarasteri 1:100 000 08/2014.

Menetelmät

Maastoinventoinnissa tarkastettiin voimajohtolinjauksen ja sen lähiympäristöä tilanteesta ja tiestöstä riippuen 100 – 300 m:n säteellä linjasta lukuun ottamatta osuuksia tasaisilla rämeillä ja peltoalueilla, joilla vilja oli vielä korjaamatta. Inventointi perustuu pääosin pintahavaintoihin. Harvoilla hiekka-alueilla tehtiin otollisilla alueilla lapiolla koepistoja sekä kairattiin paikoitellen 2 cm halkaisijaltaan olevalla kairalla. Voimajohtolinjauksia kuvattiin ja kirjattiin maasto- ja maisemaselvitystä.



Työssä käytettiin EGNOS-yhteensopivaa paikanninta Garmin GPSmap 62s, Samsung Galaxy Tab3 tablettitietokonetta, QuantumGis 2.4 ohjelmaa (paikkatietohallinta) ja GrassGis 7.0-ohjelmaa (Lidar pistepilviaineiston käsittely ja terrain-analyysi).

Tutkimushistoria

Voimajohtolinjauksen lähialueella on tehty 4 inventointia vuosina 1991 – 2013: Merijärvi kuntainventointi Markku Mäki vuosi 1991, Kokkola Ventusneva – Merijärvi Pyhäkoski voimalinjan inventointi Mika Sarkkinen 1992, Oulainen Maaselänkankaan tuulivoimapuiston inventointi Jaana Itäpalo 2013 sekä valtion metsien inventointi (Pohjanmaa länsiosa kulttuuriperintöinventointi, Metsähallitus, H.-P. Schulz 2012).

3. Alueen maisema, topografia ja geologia

Voimajohtolinjaus sijaitsee Pyhäjoen laakson ja sen viljelysmaiseman koillispuolella melko tasaisessa maastossa, jota leimaavat laajat jäkälän peittämät kallioalueet ja niiden välissä olevat laajat rämeet. Suurin osa rämeistä on ojitettu ja talousmetsäkäytössä, jotkut alueet on raivattu pelloksi. Ojaleikkausten perusteella turvekerrosten paksuus on usein lähes metri, mineraalimaaperä on pääosin pohjamooreenia, alueella on vain harvoja sora- ja hiekkakerrostumia. Korkeusvaihtelu on pääosin 1-3 m / 100 m, ainoastaan linjauksen länsiosassa Pyhäkoskelta 3 km itään sijaitsevien korkeimpien kallionpyölyiden (Hautakangas, Kirnukalliot Salmenkangas) länsirinteillä korkeusero on lyhyellä matkalla 5 – 8 m.



Kuva 1 Linjaus Pirttikankaan kaakkoispuolella kuvattu luoteeseen.



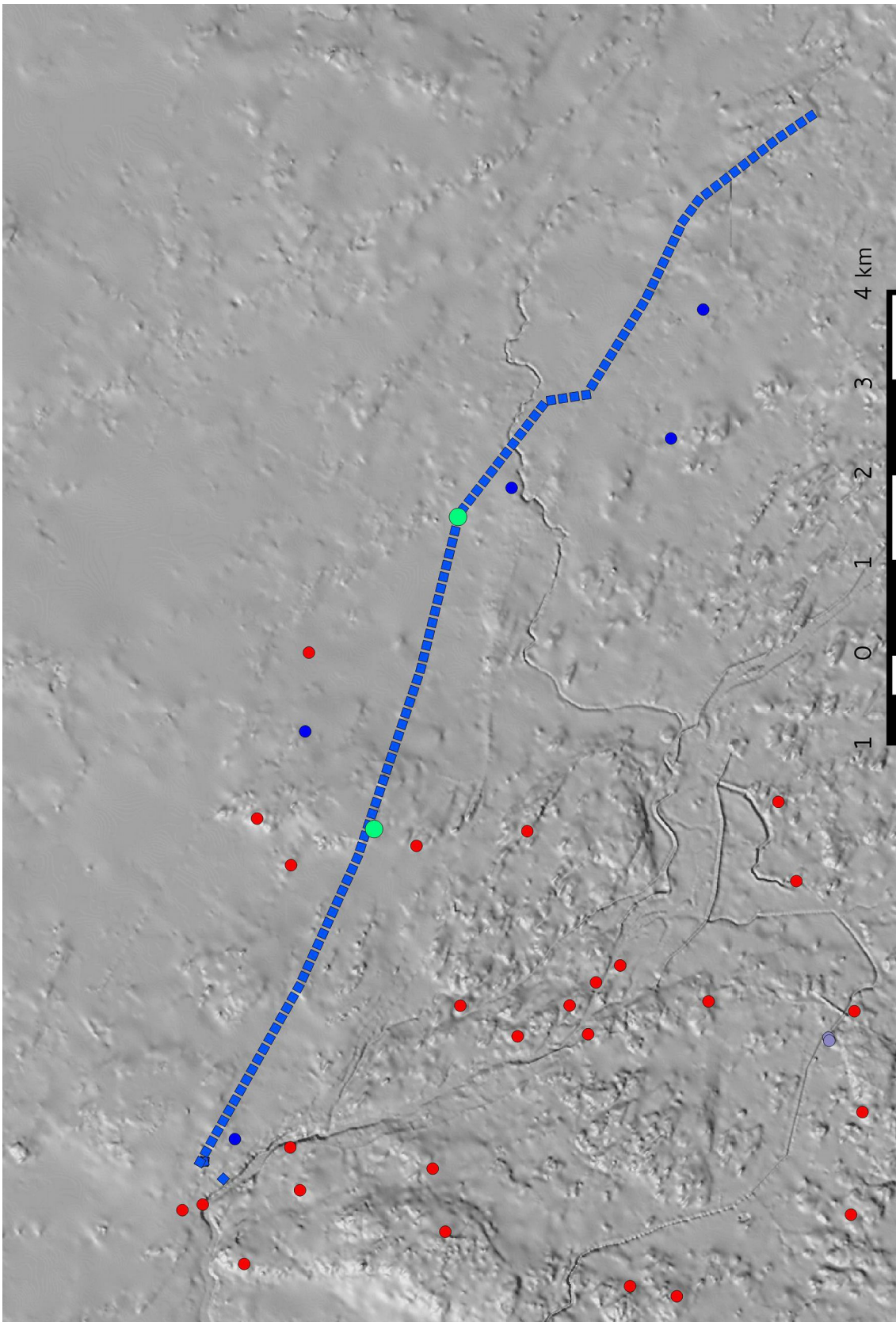
Kuva 2 Linjaus Pirttikankaan länsipuolella kuvattu kaakkoon.



Kuva 3 Linjauksen tienylitys Jouhikurun kohdalla kuvattu kaakkoon.



Kuva 4 Linjaus Ylinevan eteläpuolella kuvattu itäkaakkoon.



Yleiskartta 2, korkeusmalliin perustuva vinovalovarjoste. Voimajohtolinjaus; sininen katkoviiva. Tunnetut muinaisjännökset punaisena pisteenä, laserkeilaushavainnot sinisenä pisteenä ja inventoinnissa kartoitetut kulttuuriperintökohteet vihreänä pisteenä. Maanmittauslaitoksen vinovalovarjoste-rasteri 10 m, mk 1:50 000; 08/2014



Kuva 5. Linjaus Sääskennevan kohdalla kuvattu luoteeseen.



Kuva 6. Linjaus Paskosuon peltoalueella kuvattu itäkaakkoon.



Kuva 7. Linjaus Paskosuon peltoalueella kuvattu länsiluoteeseen.



Kuva 8. 8 Linjaus Laitasaaren itäpuolella kuvattu itäkaakkoon.



Kuva 9. Laitasaaren louhos linjan pohjoispuolella kuvattu pohjoiseen.



Kuva 10. Linjaus laitasaaren louhoksen länsipuolella kuvattu pohjoiseen.



Kuva 11. Linjaus Kirnukallioden kohdalla kuvattu Pohjoiseen.



Kuva 12. Kirnukalliot linjauksen pohjoispuolella.



Kuva 13. Linjaus Hiukkaharjun eteläpuolella kuvattu länsiluoteeseen.



Kuva 14. Linjaus Seimikankaan kaakkoispuolella kuvattu itäkaakkoon.



Kuva 15. Linjaus Seimikankaan eteläpuolella kuvattu länsiluoteeseen.



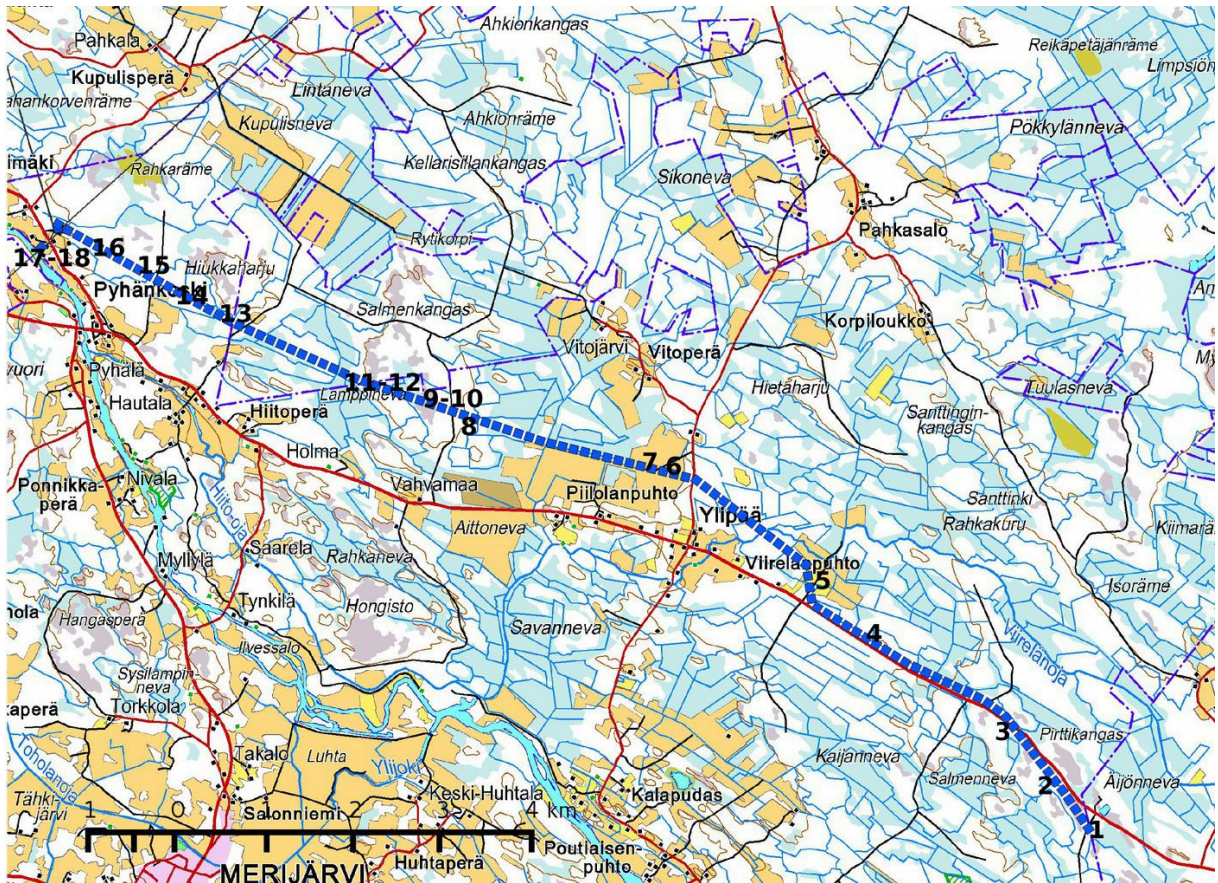
Kuva 16. Linjaus Seimikankaan länsipuolella kuvattu luoteeseen.



Kuva 17. Liittymiskohta Merijärven sähköaseman pohjoispuolella kuvattu pohjoiseen.



Kuva 18. Merijärven uuden sähköaseman rakennustyömaa liittymiskohtaan lounaispuolella.



Yleiskartta 3, kuvauspaikat. Mk n. 1:70 000, Maanmittauslaitoksen maastokarttarasteri 1:100 000 08/2014

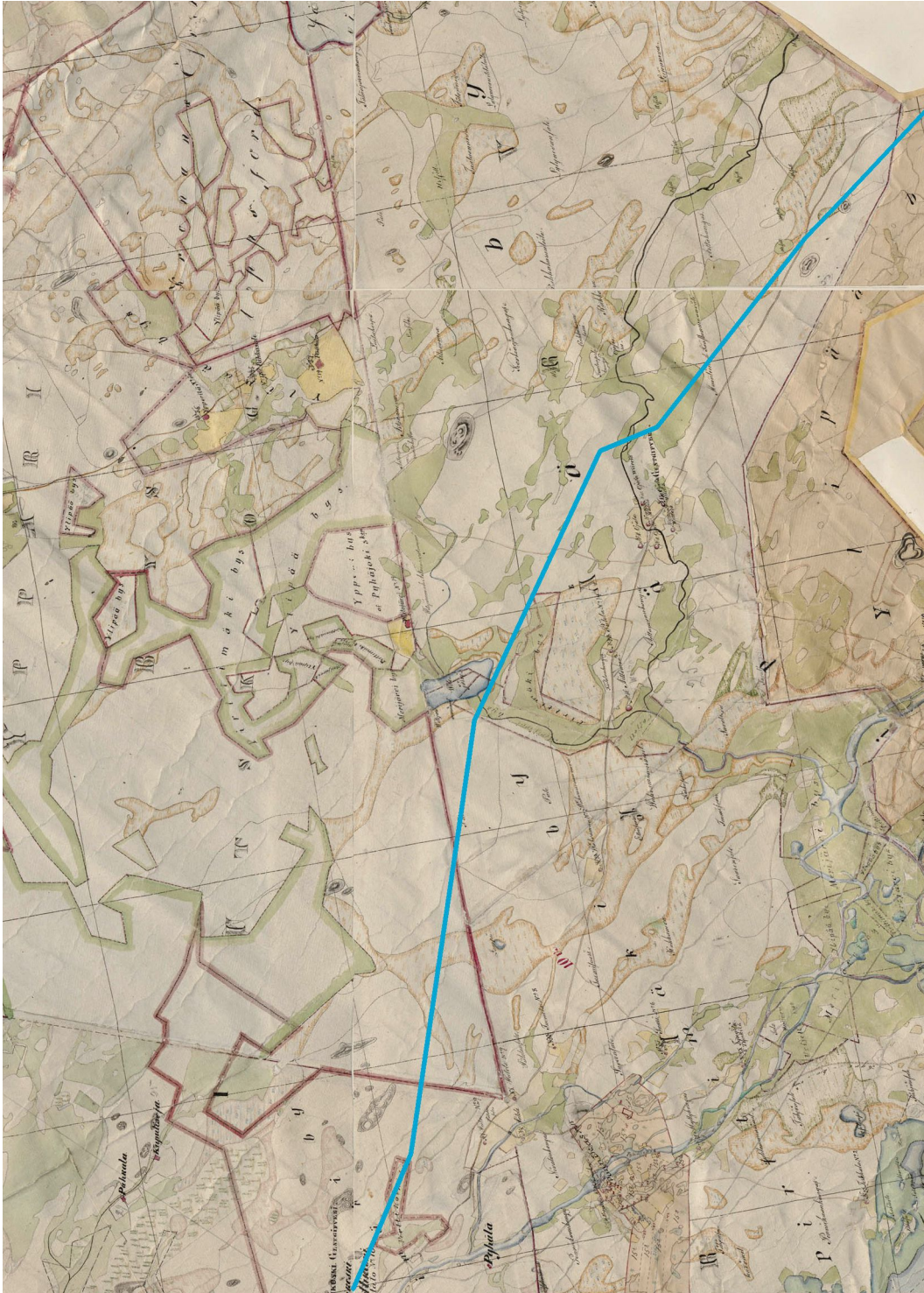
4. Alueen esihistoriallinen maankäyttö

Voimajohtolinjauksen itäpäässä Oulaisen rajalla alueet nousivat merestä noin 6 300 vuotta sitten ja sen länsipäässä Pyhäkosken kohdalla n. 4 400 vuotta sitten. Sen ajan kivikautinen asutus oli keskittynyt muinaiseen vuonoon, joka sijaitsi Pyhänjoen laakson kohdalla. Kalliokohoamilla Hautakankaan ja Salmenkankaan välisellä alueella on useita kiviröykkiöitä korkeudella n. 50 m mpy - mikäli ne ovat rannansidonnaisia, niiden ajoitus olisi n. 3000 e.Kr. Maankohoamisen myötä ranta ja merenranta-asutus siirtyivät nopeasti länteen. Alueella ei ole merkkejä pronssikautisesta tai rautakautisesta asutuksesta.



5. Alueen historiallinen maankäyttö

Kiinteä maanviljelyasutus levisi alueella 1500-luvun puolivälissä ja se pysyi melko tiukasti Pyhäjoen varrella. Ensimmäiset talot syrjemmälle joesta syntyivät ilmeisesti 1800-luvun alkupuolella. Voimalinjan alueella ei ollut vielä 1840-luvulla asutusta (ks. kartta alla).



Kartta 4. 1840-luvun pitäjäkartta (tekijä tuntematon), voimajohtolinjaus asemoituna (sininen viiva; vanhojen karttojen kulmavirheen takia linjaus on erimuotoinen kuin nykykartassa).

Tervanpoltosta tuli 1700-luvulla tärkeä sivuelinkeino, ja alueella on runsaasti tervahautoja. Voimajohtolinjauksen läheisyydestä (300 -1000 m) niitä paikannettiin laserkeilausaineiston avulla 5 kpl.



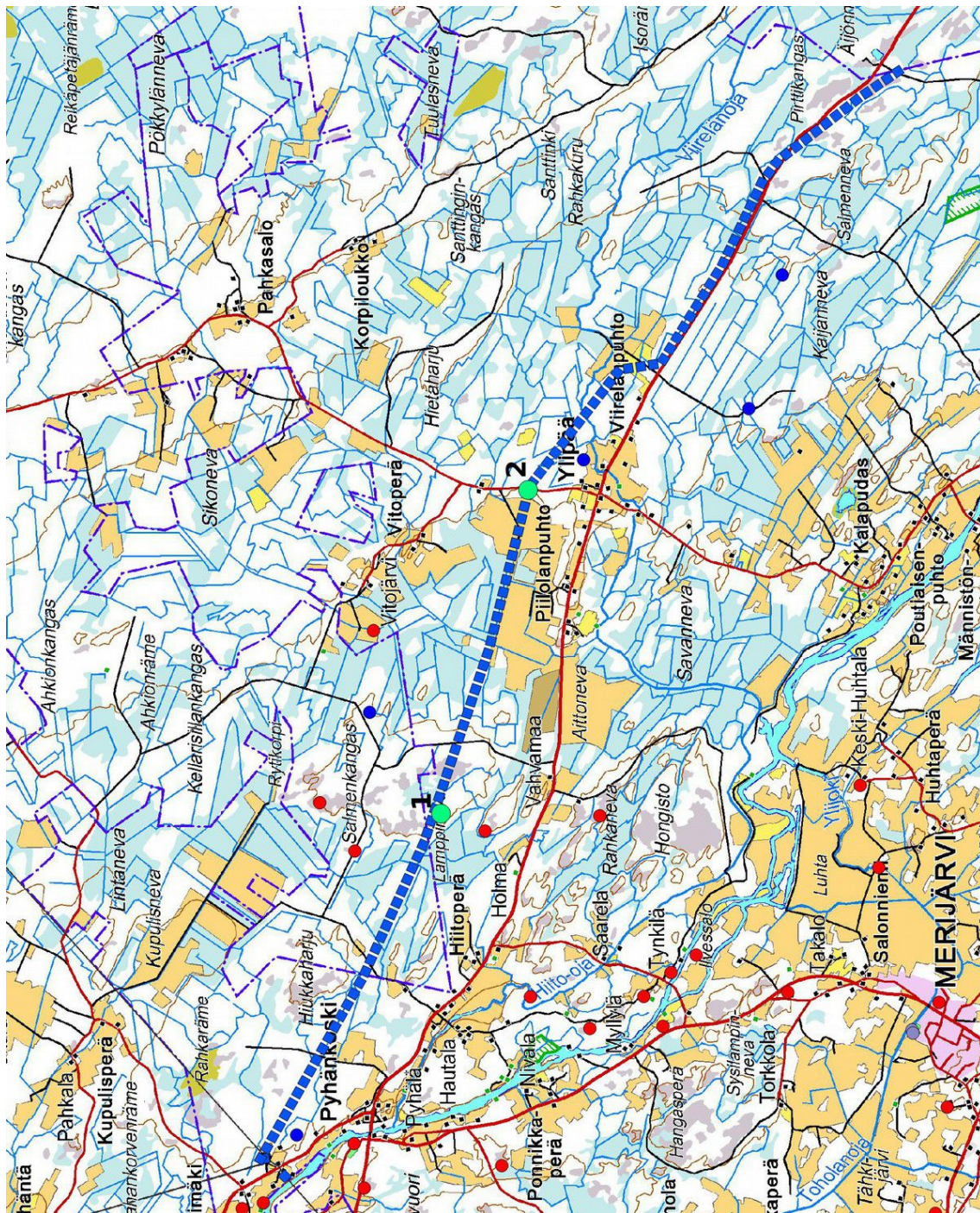
6. Tulokset

Inventoinnissa kartoitettiin 2 kulttuuriperintökohdetta, Kirnukalliot rajamerkki ja Paskosuon autiotalo. Linjauksesta 300 – 900 m:n etäisyydellä on 4 muinaisjäännöstä (3 röykkiökohdetta ja kivikautinen asuinpaikka) ja 2 kivikautista löytöpaikkaa sekä 5 laserkeilausaineiston avulla paikannettua tervahautaa. Uusia muinaisjäännöskohteita ei löytynyt.

Kaikki tunnetut muinaisjäännöskohteet mukaan lukien laserkeilausaineistolla kartoitetut tervahaudat sijaitsevat suunnittelun voimalinjan vaikutusalueen ulkopuolella. Inventoinnissa kartoitetut kulttuuriperintökohteet eivät ole lain suojeltavia kohteita.

Lestijärvellä, 29.8.2014

Hans-Peter Schulz



Yleiskartta 5, Kohteet. Tunnetut muinaisjäännökset punaisena pisteenä, laserkeilaushavainnot sinisenä pisteenä ja inventoinnissa kartoitetut kulttuuriperintökohteet vihreänä pisteenä mk 1:50 000, voimalinja sinisenä katkoviivana. Maanmittauslaitoksen maastokarttarasteri 08/2014.



7. Kohdehakemisto

Kohde	Sivu	Mj-tyyppi/ tyypin tarkenne	ajoitus	lkm	Mj- luokka
1. Kirnukalliot	13	rajamerkit	uusi aika	1	
2. Paskosuo	15	asuinpaikat, autiotalo	resentti	5	

8. Kohdetiedot

1. KIRNUKALLIOT

Mj-rekisteri:

Laji: -
Mj-tyyppi: kulttuuriperintökohde
Tyypin tarkenne: kivirakennelmat
Ajoitus yleinen: rajamerkit
Ajoitustarkenne: historiallinen
Lukumäärä: uusi aika
Rauhoitusluokkaehdotus: 1
-

Paikkatiedot:

Karttanumero: 243207 /Q44242R
Koordinaatit: P: 7137954 I: 378721
z 55 m mpy
Kohteen rajaus: kohde rajautuu pistemäisesti (GPS-mittaus)
Inventointimenetelmät: pintahavainnointi
Aiemmat tutkimukset:

Maastotiedot:

Kohde sijaitsee Pyhänskoskelta 3,5 km itäkaakkoon tasaisella kallioalueella, aluskasvillisuus on pääosin jäkälää, sammalta ja kanervaa. Kuiva kangas, harvennettua nuorta – varttunutta mäntyvaltaista kasvatusmetsää.

Kuvaus:

Paikalla on vanha rajamerkki, näkyvillä on hieman kallistunut pystykivi, jossa ei ole numero- / kirjainhakkausta, mitat 65 x 30 x 18 cm (näkyvä osa). Kiven juurella on matala kivilatomus, jonka halkaisija on n. 90 cm, se on kokonaan aluskasvillisuuden peittämä. Kohteesta 3 m länteen on kyljellään oleva pitkulainen lohkokivi, mahdollisesti kaatunut viisarikivi. Kohde ei sijaitse nykyisellä rajalla.

Vaikutusten arvio:

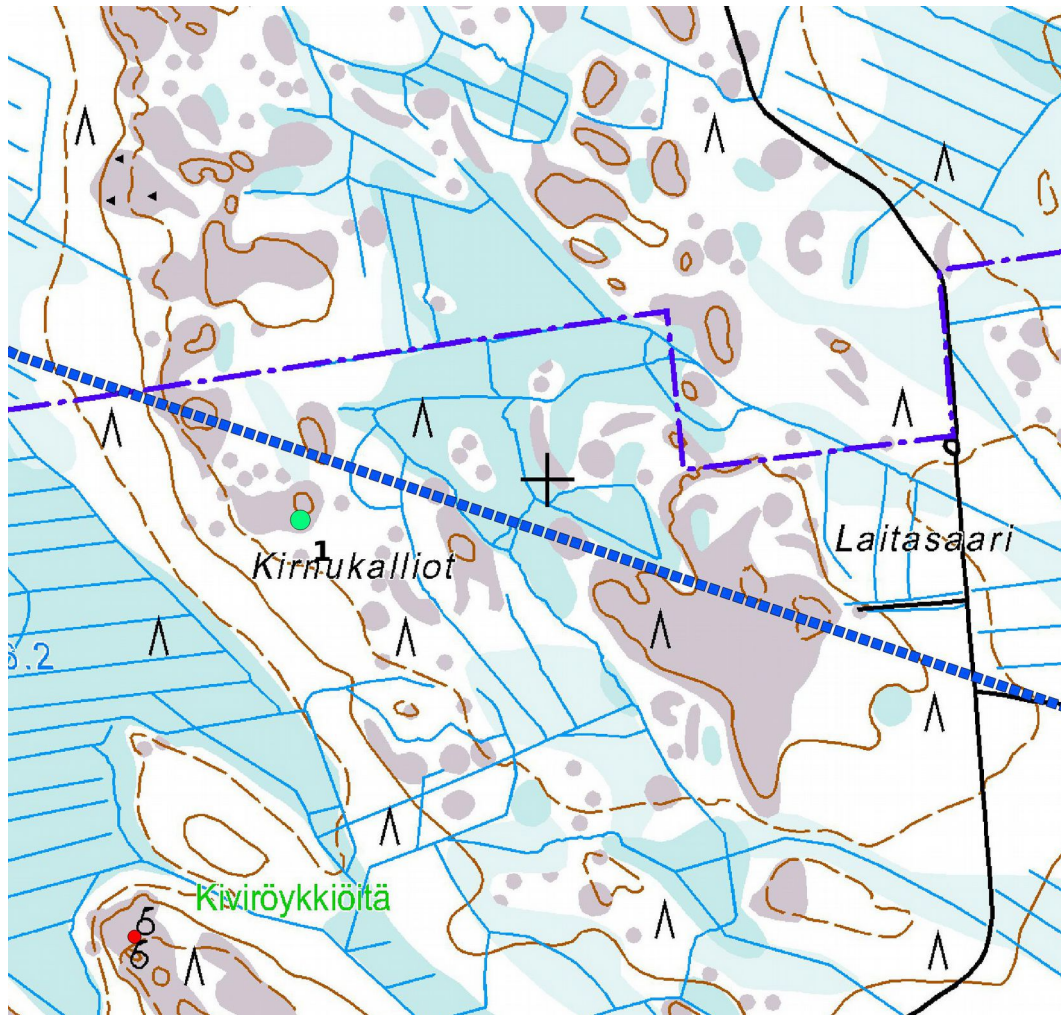
Ei vaikutusta, kohde sijaitsee suunnitellusta voimalinjasta noin 80 m etelään. Se on mahdollisesti vanha tila-rajamerkki, joka ei kuulu muinaismuistolain suojelun piiriin.



Rajamerkki kuvattu koilliseen.



Rajamerkki ylhäältä kaakosta.



Kohde 1 Kirnukalliot, mk n. 1 :5000, maanmittauslaitoksen peruskarttarasteri 1:25 000, 8/2014

2. PASKOSUO

Mj-rekisteri:

Laji:	-
Mj-tyyppi:	kulttuuriperintökohde
Tyypin tarkenne:	asuinpaikat
Ajoitus yleinen:	autiotilat
Ajoitustarkenne:	uusi aika
Lukumäärä:	resentti
Rauhoitusluokkaehdotus:	5
	-

Paikkatiedot:

Karttanumero:	243207 /Q44242R
Koordinaatit:	P: 7137023 I: 382186
	z 55 m mpy
Kohteen rajaus:	kohde rajautuu pistemäisesti (GPS-mittaus)
Inventointimenetelmät:	pintahavainnointi
Aiemmat tutkimukset:	



Maastotiedot:

Kohde sijaitsee Pyhänskoskelta 7,1 km itäkaakkoon ja Itäpään kylästä 800 m pohjoiseen Ylipään – Pahkasalon paikallistien länsipuolella (yksi talousrakennus sijaitsee tien itäpuolella). Alue on tasaista rämettä, tien itäpuolella on pakettipeltoa, länsipuolella vanhaa pihapiiriä.

Kuvaus:

Paikalla on autiotalo pihapiireineen ja neljä piharakennusta (sauna, varasto, liiterit). Asuinrakennuksessa on melko harvinainen punamullalla maalattu päreseinä. Yksi talousrakennuksista sijaitsee tien itäpuolella. Inventoinnin yhteydessä rakennuksia ei tarkemmin kartoitettu. Rakennus on merkitty vuoden 1954 peruskartalle. Koska sillä ei ollut omaa nimeä, se kuului ilmeisesti sen pohjoispuolella sijaitsevaan Sauralan tilaan. Noin 50 m eteläpuolella oli toinen asuinrakennus, joka on purettu.

Vaikutusten arvio:

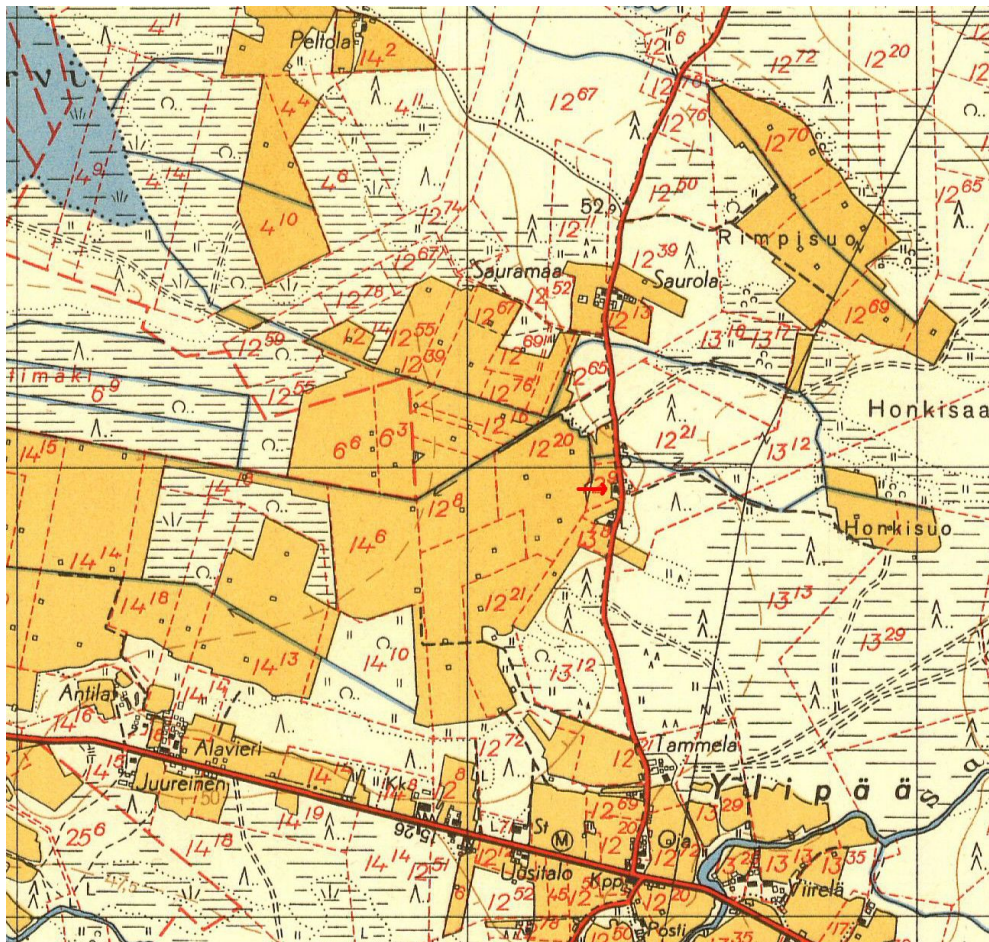
Ei vaikutusta, kohde ei ole suojeltu rakennusryhmä.



Asuinrakennus kuvattu lounaaseen.



Pihapiiri kuvattu länteen.



Vuoden 1954 peruskarttaote, talon sijainti on merkitty punaisella nuolella.

<http://vanhatpainetutkartat.maanmittauslaitos.fi/>



Kohde 2 Paskosuo, mk n. 1 :5000, maanmittauslaitoksen peruskarttarasteri 1:25 000, 8/2014



9. Aineistoluettelo

Arkistoaineisto:

Museoviraston inventointiraportit, ks. sivu 3.
Schulz Hans-Peter, Metsähallitus, KMO- kulttuuriperintöinventointiraportit 2012.

Kirjallisuus:

Matinolli, Eero (toim.) 1969. Suur-Pyhäjoen historia vanhimmista ajoista 1860-luvulle. Kokkola: Suur-Pyhäjoen historiatoimikunta.

Saarnisto, M. 2005. Rannansiirtyminen ja maan kohoaminen, Itämeren vaiheet ja jokien kehitys. Julkaisussa: (toim. P. Johansson & R. Kujansuu) Pohjois-Suomen maaperä. Geologian tutkimuskeskus. Espoo 2005, 164 – 171.

Tulkku, Jorma 1998. Pyhä- ja Kalajokilaaksojen varhaishistoria, Pyhäjärven kaupunki.

Virrankoski P. 1997: Pohjanlahden ja Suomenselän kansa – Kahdeksan vuosisataa Keski-Pohjanmaan historiaa. Kokkola.

Digitaalinen aineisto:

Arkistolaitoksen digitaaliarkisto, Merijärvi, Pyhäjoki, Oulu <http://digi.narc.fi/digi/search.ka>

Geologian tutkimuskeskus, http://www.gtk.fi/tietopalvelut/geologiset/kartta_aineistot/,
<http://geomaps2.gtk.fi/geo/>

Maanmittauslaitos, avoimien aineistojen tiedostopalvelu,
<https://tiedostopalvelu.maanmittauslaitos.fi/tp/kartta>

Maanmittauslaitos, <http://vanhatpainetutkartat.maanmittauslaitos.fi/>

Museovirasto: Kulttuuriympäristön rekisteriportaali:
<http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/portti/default.aspx>

Jyväskylän yliopiston julkaisuarkisto, <http://www.vanhakartta.fi/historialliset-kartat/maakirjakartat/search-results>